

## EGY MAGYAR NYELVŰ TÖRTÉNETI ISKOLADRÁMA TÖREDEKE A XVII. SZÁZADBÓL.

### I.

A tizenhatodik és tizenhetedik századbeli paedagogia — a theologiának a philosophia mellett ekkor még másik »ancillá«-ja — minden olyan eszközt felhasznált, a mely alkalmasnak látszott vallási ismeretek terjesztésére, vallásos érzések erősítésére és az erkölcsök nemésítésére. Így vonult be a színi előadás a protestáns iskolákba, a jézsuiták, piaristák, pálosok iskoláiba.

A protestáns iskoladrámáról az újabb időkig hézagossá ismertek voltak. *Gyulai Pál* (Egyetemi előadások), *Ferenczi Zoltán* (A kolozsvári színészet története), *Bayer József* (A m. játékszín és drámair. története), *Nagy Sándor* (Hazai tanodai drámák. 1883), *Szilády Áron* (Régi M. Költők Tára. V. köt.) úttörő munkálatai után különösen *Bernáth Lajos* felfedezései, melyekről az »Irodalom-történeti Közlemények«-ben (1899) és a »Protestáns Szemlé«-ben (1901, 1902) számolt be,<sup>1</sup> anyagát pedig a Heinrich-féle »Régi Magyar Könyvtár« cz. vállalatban közölte (XXI. köt. 1903.), gyarapították lényegesen ismereteinket.<sup>2</sup> Azóta a figyelem is inkább felé fordult s azóta folyvást kerülnek elő könyvtárakból, levéltárakból nyomtatott vagy kéziratban maradt iskoladrámák vagy azok programjai. Bernáth műve alapvető dolgozat, mely a tovább kutatásra megbízható útbaigazítással szolgál. Természetesen hézagai is vannak, melyeket a nyomdokába lépők idővel pótolandnak.

Néhány jelentéktelen adattal mi is szolgálunk. *Pl.* Szenczi Molnár Albert Naplójában feljegyezte (57. l.), hogy Bicsén a gróf Erdődy Kristóf és Thurzó Borbála lakodalmán 1612 szept. 22-én egy komoediát is előadtak. Sajnos, a címét nem közli. Bicsé a gazdag protestáns főúr, Thurzó György, birtoka volt s alig gondolhatunk itt másra, mint protestáns iskolai színi előadásra, melyet valamely közeli protestáns iskolának a lakodalmi ünnepélyre kivonuló ifjúsága rendezett, hogy a több napig tartó lakodalom fényét ezzel is emelje s a mindenfelől összesereglett vendégeket ezzel is szórakoztassa s talán az iskolapatronus főúr iránti tiszteletét is kimutassa.

<sup>1</sup> Különnyomata megjelent 1902-ben.

<sup>2</sup> V. ö. Egy. Philol. Közöny 1902. 544—5. l. és 1903. 511—3. l.

A Ziegler által írt »*Cyrus maior*« cz. színdarabnak birtokomban lévő példánya előadásra vonatkozó kézirati jegyzetekkel van ellátva; címlapján pedig ez áll: »Haec comoedia publice acta coram magistratu Bartfae A<sup>o</sup> 1624. die 4. Feb.« — tehát ezt is a bártfai protestáns iskola növendékei adták elő. Bernáth 1588-ig tud a prot. színelőadásokra adatot felhozni, addig t. i., a meddig Ábel Jenő ismeretes tanulmánya ismerteti a bártfai színi előadásokat. Ez az adat arra vall, hogy ezután sem szünetelt. Az 1627. évről (aug. 21.) felemlíti Ferenczi Zoltánnak »A kolozsvári színészet történeté«-ről írt becses műve után, hogy ekkor Kolozsváron előadták »*Ajax versenyését Ulyssessel*« s a szerző nevének rovatába kérdőjelet tesz. Azt hisszük, hogy e mű alig lehetett más, mint a Csáktornyai Mátyástól 1592-ben szerzett »*Ieles feje Historia Két Görög Hertzegről, erős Aiaxról és bölcz Ulyssesről*«: Miképpen vetődtek és perlettek az Táborban, Agamemnon Czáfár, és mind az több Görög Királyoc előtt, az erős vitéz Achilles fegyvere és hadi berbéma felett«. Ez a verses história az Ovidius Metamorphosisában (XIII. 1—398) elbeszéli »*Armorum iudicium*« magyar fordítása, tehát semmiestre sem színdarab, de ismerve a művet, könnyen elképzelhetjük, hogy az ifjúság mégis előadta — retorikai gyakorlatul. Egy ifjú az erős Ajax szerepét vette magára s elszavalta annak hosszú önmagasztaló beszédét, egy másik válaszolt rá a bölcs Ulysses képében s talán egy harmadik hirdette ki a bírák ítéletét s mondta el Aiaxnak szégyellettében elkövetett öngyilkosságát.

Helyreigazítás gyanánt megemlítjük, hogy Schwartz János érdekes iskoladrámájának címe nem »*Helena Menealaos reddita*«, miként Molnár Aladár, Zsilinszky stb. és ő is írja (különlenyomat 72. l.), ennek így nincs értelme, hanem »*Helena Menelao reddita*«: azaz Menelaosnak (előbbi férjének) visszaadott Helena; az előadás vagy kiadás éve is hibásan van »1683 körül«-re téve, mert a címlapon az 1685 rajta van stb.<sup>1</sup>

Mindezek nem csökkentik a becses dolgozat érdemét, hanem csak azt bizonyítják, hogy egyik-másik hézag még pótolható.

## II.

A magyar nemzet politikai érzékenység dolgában talán a világ összes népeit felülmulja. Ez az oka, hogy költészetébe is inkább belejátszik a politika, mint bármely más nemzetébe. Irodalomtörténetíróink nemzeti költészetünknek e sajtószerű jellemvonását már régen felismerték. Es a legrégebbi időktől fogva így volt ez: már a himnuszok ég felé szálló ájtatos hangjába belevegyül — nem dissonans hang, hanem az énekes őszinte, benső vallásos áhítatának bizonyosága gyanánt.

<sup>1</sup> Ellenben Hörk (Az eperjesi ev. ker. coll. tört. Kassa, 1896. 46. l.) helyesen közli címét.

Csak természetes, hogy a nemzeti költészetnek ez a saját-sága a drámairodalomban is kifejeződik. Egyik legrégebbi drámánkat, *Balassi Menyhárt árullatását*, politikai színműnek nevezték, — nem ok nélkül, mivel kora politikai viszonyainak metsző satyrája, mely a főurak elvtelenségét, szakadatlan érdekhajhászatát s pártváltoztatását állítja pellengérré; az *Actio curiosa* alapeszméje is ugyanaz, demokratikus jellemvonással: itt meg a koldusbotra jutott bocskoros nemes akar hasonló elvtelenség, érdekházasság vagy pártváltoztatás által minden áron zöldágra vergődni. Mind a két mű egykorú eseményeket tárgyal.

Az iskolai előadásra szánt színdarabok jó részénél is ugyan-  
ezt találjuk. 1659-ben Rehlinus a »*Fatum Austriacum*«-ot adatta elő<sup>1</sup> (hizelegni Lipót császárnak), 1669-ben mintegy politikai jövendőlésképen az Imre király szerepét játszatják el Eperjesen Tököly Imrével a »*Papinianus Tetragonus*«-ban.

Ennek folytatása mintegy a »*Hungaria respirans*«, melyet annak örömeire játszott el 1682-ben az eperjesi ifjuság, hogy Tököly Imre a táborozásból visszatérve, megszállott a város falai között. Meséje röviden a következő: Constantius gróf a harczi riadó hallatára abba hagyja tanulmányait s vallása miatt 10 évi száműzetésbe megy. Míg távol van, Furentius büntetlenül dühöng a népen. Constantius ez alatt erőt gyűjtve, visszatér s megszabadítja a hazát a Furentius és az idegen nemzet igájától, visszaadja a vallás, a haza szabadságát s a szerencse kedvezésével fejedelmi rangot és címet nyer. Ebből a rövid tartalomtól is látszik, hogy Tökölynek a politikai és vallásszabadságért folytatott küzdelmét viszi színre a darab; ha még kétség forogna fent ez iránt, eloszlatja az I. felvonás 9. jelenete, mely arról szól, hogy az evangélikus lelkipásztorok és iskolamesterek kiűzetnek; a II. felvonás 3. jelenete, a gályarabságra kárhóztatott és Spanyolországba hajózó evangélikusok kiszabadításáról (Equisius admiralis által, a ki őket szabadon bocsátja); a 4. jelenet Radovius és Placidius kihallgatásáról a török császárnál s a II. felvonást bezáró (10. jelenet) török s magyar gyalogosok tánca (»saltus Turcarum & Peditum Hungaricorum, vulgò Talpaffönüm«).

Ennek párja a még abban az évben, sőt abban a hónapban<sup>2</sup> ugyanott előadott »*Decennale Expirium & Primum Respirationis Status Evangelici*«, melyben az Evangélikus rendek Geniusza, az Emberi hagyomány, Babona, Ceremonia, az Igazság, Mopsus és Tityrus (a földművelő és pásztor nép képviselői) lépnek föl s a darab kezdetén a Genius szintén a 10 évi köznyomorúságon siránkozik s a kívánatos béke létrejöttével, a gyermekek karának örömrivalgásával záródik a darab.

<sup>1</sup> M. Könyvszemle 1884. 35. l.

<sup>2</sup> Nyomatva *October* van a programra, de ez egykorú kézírással *November*-re van kiigazítva. A másikra *November* van nyomatva.

A »*Helena Menelao reddita*, vagyis az Ottoman Parisnak igájából való szerencsés kiszabadulás után királyának visszaadott Magyarország«, melyet 1685-ben szintén Eperjesen adtak elő, a Helena elrablása és a Trójai háború meséjében a török hatalom megtörését hozta színre, mint a darab végére tett »Clavis in Actum Comico-Scholasticum« megfejtji. T. i. e szerint Hecuba = Porta Ottomanica, Priamus = Turcarum imperator, Paris = Vezirius Budensis, *Helena* = *Hungaria*, Menelaus = Leopoldus, Juno = Austria, cui Aquila est sacrata, Pallas = Croatia, Venus = Hungaria inferior, Theseus = Gabriel Bethlen, Asiae Principes = Electores, Dux Lotharingiae, Wirtembergiae Duces, et Holsatiae Generales Militiae Caesareae; Troja = Ujvarinum expugnatum, Mercurius Caduceator = Comes Aeneas à Caprara, Equus Trojanus = Assultus Ujvariensis, Parnassus = Civitas et Collegium Eperiense, Discordia = Bellum intestinum Hungariae; ... Aglaja = Transylvania ... Castor et Pollux = Duces exercitus Germanici et Hungarici.

Mily élénk figyelemmel kísérték az egykorú politikai eseményeket, bizonságúlg szolgálhatnak e darabok, melyekben egy iskolamester<sup>1</sup> mondhatni a napi politika kérdéseit alkalmazta színre s adatta elő az ifjúsággal.<sup>2</sup>

Még csak két ilyen történeti tárgyú iskoladrámát említünk föl. Mindkettőt a rozsnyói ifjúság adta elő. Az egyik: »*Fata Ungariae sub memorabilibus Ladislai & Mathiae Corvinae vicissitudinibus*« czímmel Hunyadi László kivégzését s Mátyás királylyá választását hozta színre<sup>3</sup> s politikai vonatkozását eléggé kifejezi tartalmán kívül az előadás évét jelentő chronostichonos mondat: Anno quo fpe aCCenDaMvr I, vagyis 1705, a remény, a széchenyi gyűlés, Rákóczy fejedelemsé választásának éve. Érdekes lehetett prologusa, melyben a megszemélyesített Fatum »a dicső nemzet viszontagságait magyar versben (patrio carmine) neveti, csodálja, siratja«, nemkülönben a VI. felvonás második jelenete, melyben Mátyás nem akarva addig a királyi czímmel élni, míg a koronát vissza nem szerezte, nemesi felkelést hirdet s *Toldi által hadat gyűjtet*. Kendi István, rhetori osztálybeli tanuló játszotta ezt a szerepet. Tehát ismét egy újabb adat, hogy a néphit Toldi Miklóst már ekkor is szívesen helyezte a Mátyás király korába.<sup>4</sup>

A »*Palladium Sacrum*« II. András magyar király idejében játszik. A király az ázsiai hadjáratból jeruzsálemi király czímmel

<sup>1</sup> Kettőn ki van téve a szerző Schwartz János neve, de valószínűen a harmadik (Decennale Expirium), melyről neve elmaradt, szintén tőle származik.

<sup>2</sup> Politikai jelentőségével Hörk is foglalkozik id. műve 46. l.

<sup>3</sup> Már 1689 ben készült egy jézsuita iskoladráma, mely Hunyadi Lászlót vitte színpadra. Címe: »Cupressus laureata sive Providentia divina Tragicomico-comica in *Hunniade ejusque gemina sobole* alternata ludis autumnalibus repraesentata«. A programot közli Bahlmann id. m. 175—7. l. V. ö. 41. l.

<sup>4</sup> Szilády: Régi m. költ. tára IV. 348—9, 378—9. Bél: Notitia III. 442. Ráday Pálra hivatkozik, tőle hallotta, hogy e hős a Corvinusok idejében élt.

visszatérve, országgyűlést hív össze s az örök Szabadságnak oltárt emel és hogy annak szent tüze soha ki ne aludjék, őrizésére utódait (20 királyt) esküvel kötelezi. Az Egyetértés öröködik felette s éberségére csakhamar szükség lesz, mert a négy Vesztapapnő, azaz az ország rendei, egymással összevesznek, az ellenséges szelek kapnak a jó alkalmon s a tüzet már-már kioltják, midőn az Egyetértésnek sikerül végre a házi isteneket segítségül hívni s az oltár már alig pislogó tüzét feléleszteni. A haza kórságtól gyötört Geniusának az Isteni Gondviselés megígéri a Palladium védelmezését, de csak azon feltétel alatt, hogy az ország rendeinek száműzött egyetértése visszatér. Nyilvánvaló, hogy ennek a darabnak is politikai célzata van, a Rákóczy felkelésével való rokonérzését sem titkolja el a névtelen szerző.<sup>1</sup> A cím lap szerint azt mutatja meg ebben a darabban, hogy »a magyar fegyverek sohasem a Palladium ellen, hanem érette csattogtak«, továbbá a darabot abban az évben adták elő, »melyben édes a szabadságért meghalni« (DVL Ce eft pro Libertate Morl = 1707). Az V. felvonásban »a nemzet Genius a hat Planetát indít felkelésre; ezek sorjában egymásután több-kevesebb szerencsével szállnak szembe a szelekkel; jelképei azoknak, kik ugyanannyiszor ragadtak fegyvert a szabadságért«. A VI. felvonás első jelenetében a hetedik planeta, a Nap jelenik meg, a Gondviselés segítségével kiszabadulva tömlöczéből: lelket önt a házi istenekbe. A hat Planeta tehát a Bocskai, Bethlen stb. felkelését jelenti; utoljára jelenik meg a látóhatáron a fölkelő Nap: II. Rákóczi Ferencz. Az utolsó jelenetben a Corvinusok Vitézsége is feltámad s korholja a habozókat és elfajzotakat, bizonyára a labanczokat.

A szindarab tartalma után jelzi a program a »Musica flebilis«-t: talán a tárogató szólalt meg. A darab elején Bánkban (Bancbanus) lép a színpadra, a második felvonás első jelenetében a király képében ő hirdet országgyűlést, a következő jelenetben az összeült országgyűlésen előbb őt oldják fel a királyné meggyilkolásának vétkétől, azután hirdetik ki a szabadság diplomáját, az aranybullát.<sup>2</sup>

### III.

Bizonyára politikai célzattal, az egykorú események hatása alatt alkalmazták színre és pedig azonnal, mihamielyt a hír szár-

<sup>1</sup> Klein Sámuel szerint (Nachrichten II. 131. 132. I.) mindkettő szerzője Missovicz Mihály.

<sup>2</sup> Ez ismertetésnél a Radvánszky-levéltár példányait használtuk. Megemlítjük, hogy a »Decennale Expirium« és a »Palladium Sacrum« a nemzeti múzeumi, a »Hungaria respirans« a pozsonyi ev. lyceumi könyvtárban is megvan (Szabó: RMK. II. 1506. 2287. 1508. sz.), a »Fata Ungariae«-ből Szabó egy példányt sem ismer, címét csak Klein id. művéből veszi (RMK. II. 2230. sz.), a »Helena Menelao reddita«-t nem említi. Mindamellettsz címét, mint fentebb említettük (43. l.) ennek is ismerték, habár többnyire hibásan közölték.

nyain elhozta,<sup>1</sup> Bécs felszabadulását az 1683-ik évi török ostrom alól.

Köztudomás szerint 1683-ban (júl. 15.) Kara Mustafa nagyvezér nagy sereggel, 300.000 emberrel, zárta körül Bécs városát. Általános volt a rémület nemcsak Bécsben vagy Ausztriában, hanem Európaszerte, mert Bécs eleste többet jelentett volna, mint Ausztria hatalma bukását: a török uralom megtörésének beláthatatlan időre való elhalasztását.<sup>2</sup> Tudjuk, hogy Bécs már-már elesett, midőn a lengyel király, a bajor, szász választó s a lothringeni herceg egyesült serege elhárította a végső veszedelmet (szept. 12.): Kara Mustafa serege romjaival futni kényszerült s életpályáját még azon évben decz. 25-én befejezte Belgrádban, úgy, mint a többi szerencsétlen hadvezér: megfojtották a szultán parancsára.<sup>3</sup>

Bécs sorsát Magyarországon is feszült várakozással kísérték s ennek az élénk érdeklődésnek érdekes okmánya az a *szindarab-töredék*, melyet itt közlünk. A *Radvánszky-levéltár* tartotta fenn:<sup>4</sup> tehát ugyanaz, mely Balassa, Rimai stb. énekeit megmentette az elveszéstől.

Tartalma röviden ez: Kara Mustafa, a »fényes vezér«, siralomra fakadva panaszkodik, hogy balul ütött ki az a vállalkozása, hogy megveszi Bécsset: »a kereszténység ieszhetetlen hada« annyira megverte, hogy alig hozhatott el egy lasnakot testének befedésére. Utána felesége lép föl atyafiaival és gyermekeivel: »Hol vanygon, hol vanygon harczczal nyert jutalom — kérdi — kit Bécsből hozott« szépséges s nagy nevezető férje. Előre érzi a selyem zsinórt, mely özvegygyé teendi s gúnyolja a gyáva megfutamodó jancsárokat. Az összegyűlt török vitézek: »istentelen« vezérüket teszik felelőssé a romlásért, a ki elbizakodottá tette őket biztatásai-val. Végül a Mufti zárja be a sort, a ki óva intette a nagyvezért, hogy ne támadja meg Bécsset, mert ő látta a jövődőt s azt a tanácsot adja neki, hogy könyörögjön a szultánnak, »hogy az istráng ne hozzon nyakának poenitentiát.«

Új jelenet következik, melynek tárgya Kara Mustafa és 36 főbasa megfojtása. A jancsárok agája adja tudtul legelőször is a nagyvezérnek — »a vén kuasznak« a szultán akaratát, mely halált mond fejére: elkéri tőle a császár pecsétjét s megfosztja hatalmától. A nagyvezér jó szándékával s a hadi szerencse változandóságával mentegeti magát s haladékot kér, hogy a szultánhoz személyesen mehessen megőszült fejének kegyelmet kérni. A jancsár aga elutasítóan válaszol: a ki bolondul jár el tisztében, tört és

<sup>1</sup> Viszont Buda felszabadítását külföldön hozta színre Palenstein »Buda anders Offen, Traurspel« 1686-ban kiadott művében. (Gr. Apponyi S. Hungarica II. 1227. sz. a.)

<sup>2</sup> Lásd az ide von. egykorú irodalmat gr. Apponyi S. Hungarica II. köt. 1102 s köv. sz. a.

<sup>3</sup> V. ö. u. o. 1141. sz.

<sup>4</sup> III. oszt. XLV. csomag.

kötelet veszen fizetés helyébe. A nagyvezér ebbe is belenyugszik, csak annyit kér, hogy legalább elmelessen rejtékkamorájába »lelki mocskainak lemosására«. De az aga ezt is szükségtelennek tartja s kiadja a parancsot a megfojtásra. A megfojtásra rendelt négy hóhér gúnyjai fejezik be a darabot, a kik a sírjára irandó (latin) verset is megmondják.

Hogy töredékkel van dolgunk, az e tartalomtól is kiviláglik. Megelőzte a Nagyvezér Bécs alá vonulása, valamint Bécs ostroma, a keresztények győzelme s a törökök megfutamodása. Az itt lévő rész az utolsó felvonásnak két utolsó jelenete lehet csak. A többi része elveszett, a mi annál inkább sajnálható, mivel — a levéltár most már rendezve lévén — nem is remélhetjük, hogy valaha előkerül.

A fennmaradt kétlevélnyi töredék két kéz írása: az egyik bizonyosan Radvánszky Jánosé, a másik valószínűen a Keczer Sándoré. Mind a ketten Eperjesen tanultak, Radvánszky János 1683—1684-ig volt itt, ez időre esik tehát a darab leírása. Radvánszky maga is említi egy levelében, hogy 1683 februárban Keczerrel együtt fog szerepelni egy iskoladráma előadásánál, de ez nem lehetett a mi darabunk, mert hiszen a darab tárgya későbbi időre esik. Abból, hogy a Mustafa megfojtását a szöveg egy helye 1684 február havára teszi, következtetjük, hogy a mű is ez időtájt készült, mindenesetre még október előtt, mert Radvánszky János 1684 okt. 4-én már Kassán van Thököly kíséretében. Iskolai előadásra szánták s az sem lehetetlen, hogy ez a két jelenet úgy maradt fent a Radvánszky-levéltárban, hogy Radvánszky Jánosnak csak ezekben volt szerepe.

Szerzője talán ugyanaz a Schwartz János eperjesi tanár volt, a ki a »Hungaria respirans«-t (1682) és a »Helena Menelao reddita«-t (1685) szintén ekkortáiban írta és adatta elő Eperjesen.<sup>1</sup>

Abból, hogy a szövegben sok latinismus fordul elő (mindjárt az első mondat: »Öh engem nyavalyást = o me infelicem«), azt kell következtetnünk, hogy a szerző a latin szöveget adta oda tanítványainak s maguknak kellett azt magyarra fordítani. Ekkor természetesen az előadás is magyar nyelvű volt. Vagy csak azért fordították volna le tanítványaival, hogy jobban megértsék? Ez kevésbé valószínű. Az is lehetséges, hogy külföldi szerző munkája, Schwartz vagy egy más ismeretlen író legfeljebb átdolgozta. E. Pauls (Aus Aachens Vorzeit. Jahrg. II. 1889) említi<sup>2</sup> Brewer Henriknek erről a tárgyról írt munkáját; továbbá a kölni jezsuita növendékek 1684 szept. 26. 27. napjain előadtak egy színdarabot, melynek címe: »*Vienna anno 1683. 15. Julii praecipitato consilio arte a Turcis obsessa . . . et liberata*«. Bahlmann, a ki 1896-ban a jezsuita-drámákról egy becses monographiát adott ki,<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Az eperjesi iskolai színelőadásokról l. Hörk József: »Az eperjesi ev. ker. collegium története (Kassa 1896.)« cz. műve 43. 46. l.

<sup>2</sup> L. alább idézett mű 212. l.

<sup>3</sup> Jesuiten-Dramen (Leipzig) (XV. Beih. z. Centralb. f. Bibl.) 212—4. l.

közli a 3 felvonásból, prologusból és epilógusból álló darab programját. Ebből látjuk, hogy a 3-ik felvonás első jelenetében Leopold megálmodja Bécs felszabadulását s a törökökön veendő győzelmet, a vezér s a többi basák megfojtását; az 5. jelenetben a vezér és a basák megfojtását végre is hajtják. Azt mondhatnók, hogy ennek fordítása a mi töredékünk, de ennek ellene szól az, hogy a jezsuita-drámában olyan részletek vannak (a mennyire a program alapján megítélhetjük), a melyeket a magyar átdolgozó megtartott volna (pl. a nagyvezér fiát kéri, hogy ölje meg őt), ha tényleg ezt dolgozza át.<sup>1</sup>

Töredékünknek irodalmi értéke csekély; elhamarkodott, sebtiben készült munka, mint az iskoladrámák nagyobb része és azonfelül még meglepően sok szórendi és kifejezésbeli magyartalanságban is bővelkedik; mindemellett érdekes emléke XVII. századi drámai irodalmunknak, mint a nemzet finom történeti érzékének bizonyossága, mely az egykorú eseményeket rögtön színre hozatja, hogy abból a tanulságot azonnal levonhassa; mint annak bizonyossága is, hogy nemcsak a XVI., hanem a XVII. században is tartottak nálunk a latin és német nyelvű iskoladrámák mellett magyar nyelvű színi előadásokat is.

Töredékünk szövege betűhíven itt következik:

#### IV.

##### *Fényes Vezér.*

Oh éngem nyavalaft!<sup>2</sup> méltan mostánában fíralomra fakadok! Főlt tet<sup>3</sup> fízandékom vala mindenkoron<sup>4</sup> nékem hogy az kereftényféget fanyargaffam és nem ma képpen véltem, hanem hogy az Bécsset megh vezsem és el foglalom; de im mi következik? más fele zabola tetetik az ízamban, ki beszélhetetlen, az mit el vésztem, min méltan ízüvem fakados: mafoknak vermet áfván, magam im<sup>5</sup> beleje estem. Orfagnak, kibem<sup>6</sup> igetvén, rabolvan és femminek fordítva, mint egy éfz nélkül<sup>7</sup> gyűttem im ez bofzu allaffa. Stharinbergy<sup>8</sup> amaz Vitéfz Fő Ember remenfegemet megh csalta, vélekedéfben

<sup>1</sup> Érdekes, hogy Rezik János még 1700-ban is szavaltat Keczer Istvánnal egy költeményt (carmen epicum) »Bécs ostromáról és felszabadításáról«.

<sup>2</sup> Javítva ebből: *Oh én nyavallas.*

<sup>3</sup> Az ő és ö, ü és ú hangot kora uralkodó szokása szerint az író nem különbözteti meg egymástól; az eredeti orthographia minden sajtóságát meg akarván tartani, ezt is így közöljük, de megjegyezzük, hogy az ezen korbeli nyomtatványok a hosszú ő-t és ú-t is inkább ö-vel és ü-vel jelölik, tehát nem úgy mint itt, hanem megfordítva.

<sup>4</sup> Egy része: [mindenkor]on áthuzva.

<sup>5</sup> Későbbi betoldás, előbb a *magam* előtt állott s ezt lehozta.

<sup>6</sup> Előbb *melyet* írt s azt áthuzta.

<sup>7</sup> E három szó betoldva.

<sup>8</sup> Ernst Rüdiger Graf v. Starhemberg (1638—1701).



vétkezttem, fzanynon megh az Mahomet: Az kereftényfegnek iefzhetetlen<sup>1</sup> hada<sup>2</sup> engem anyira<sup>3</sup> megh vert, hogy mindenemet elhadgyván, alégh egy Lafnakot megh vénhedet tettemnek befedé-fere el hozhattam. Oh engem nyavalyaft! Bécsnek csufja vagyok, melyet annak előte magaménak tar- | [2. lap]tám, midőn az ősztvír fzamarnak hatara Fő Emberek modgyara, föl ütetet volna.<sup>4</sup>

*Vezér felefége Attyafiaival és gyermekivel.*

Óh! mi dologk? mire kel fzemeimet forditanom? ezé az én kedves Ferjem? mi tortint<sup>5</sup> szerencsétlenül? Hol vanyon, Hol vany[on] harczal nyert jutalom, az kit Bécsbül hozot nekünk? O én fzépféges f-nagy nevezető Ferjem, hol van az te hires pompád f-hadi *készületed*,<sup>6</sup> melyert<sup>7</sup> minap ki vittál? Hol maradot fnyes kontofed?<sup>8</sup> Hol az te bator tekintetű paripad? Jaj! Jaj! nem tekintem azt az ősztvír fzamart, felek, hogy az kótél<sup>9</sup> engem olzvegyé ne tegyen: Nagy kefzerőfegem f-bánatim mia hajamat im kel fzagatnom. Tekincsétek ti Attyamfiai, tiis magzatim fzanakodáfra miltó hadi feregeket, kiket magahofz rendelt-*vala*, mi<sup>10</sup> rendben vannak. | [3. l.] Ez fanta, amalf kandics, ezé az erős Mahometifztaknak batorfaga?<sup>11</sup> || Jancsároké-é? hogy álgyujokat, záfzlojokat, fátorokat és mindeneket el-hagyván, fzaladásnak adták magokat.<sup>12</sup> Akadályoz nyelvem<sup>13</sup> és mind az népen tett szégyent f-mind penigh a' rayta lött csúfághot nagy szánakodással értem.

*Az őszve-gyült Török Vitézek.*

Ragadták volna el az őrdögök, mint megh-csalatkoztattunk; Igy kellett hazughfággal bennünket az Vénnek megh-csalnia; mindennap sughott nekünk, mondván: Vigadgyatok jó Vitézek és Jancsárok, megh-adatik nekünk Béts Vároffa, de megh-csalatik a' Bolond erős reménfeghe: reménlettünk bő nyereséghe az Csattábul, mellyért fegyver miatt való romlás adatott nekünk, különb-külömbfélé lábokat, kezeket, fejeket hagyunk Béts alatt, aligh<sup>14</sup>

<sup>1</sup> Betoldás.

<sup>2</sup> Ezután és *Vilézi* áthúzva.

<sup>3</sup> Betoldás.

<sup>4</sup> Lehuzva: *engem*.

<sup>5</sup> Igy, később *iórtint*-re jav.

<sup>6</sup> E szó lehuzva s alatta kipontozva.

<sup>7</sup> Előbb *ki*-t akart írni.

<sup>8</sup> A. m. köntösed.

<sup>9</sup> E szó elébe a lapszélén betoldva: *v[e]relle*n (?)

<sup>10</sup> Lehuzva: (mi)*keppen*.

<sup>11</sup> *Eltől kezdve más kéz írása.*

<sup>12</sup> Ez után áthuzva: *Béghetlen* vagyok.

<sup>13</sup> Lehuzva: és mind szégyen, f-mind penigh az népnek csúfágha miatt, csufolása mial az.

<sup>14</sup> Utána lehuzva: *fele*.

Táborunknak fél része tér-megh, mindnyájan megh-romlottunk, ragatasfék-el az Eördögőktől a' mi Istentelen<sup>1</sup> Vezérünk.

*D. Muffti.*

Megh-jövendöltem ennek történetit, mely felől annak-előtte gondolkoztam, mint jó Barátomat intettelek, hogy Bétsnek békét hadgy. Mivel penigh fjomat nem fogadtad,<sup>2</sup> tied a' gyalázat, melyet vedd jó néven. Intlek arra, hogy alázatosan könyörögj Sultánnak, hogy az Istrangh ne hozzon nyakadnak pœnitentiát.<sup>3</sup> Gonofz érdemedért hasonló Bér adatik néked, mert nem fogadtad a' jó tanácsot.

Minémű az munka, olyan a' fizetés.

Megh-irása,<sup>4</sup> miképpen az<sup>5</sup> Török Nagy vezér Cara Mustapha Baffa megh-fojtattott, és 36. Fő Baffákkal életétől megfojtattott Februariufban 1684. éftendőben.<sup>6</sup>

*Az Jancsárok Agája.*

Halladé Vén kuafz! Halgasd-megh tőlem Sultán akarattyát, kinek haragja tűze meg-engesztelhetetlen, moft halálad által te mi túllünk Nagy Vezérnek nevezetel: Ez okáért add kezembe az Császár petsétyét és tudgyad, hogy minden hatalmodtól és [4. lap.] méltóságodtól megh-fosztatol, nagy böcsületben lőttél volna, ha az kevélyfég életedet el nem vőtte volna. hol van Sultán írása, mellyel parancsol<sup>7</sup> halálra adni téged.

*a' Nagy Vezér.*

Jay nékem! Mi dologh ez? Micsoda zengést hall fűlem? Ezé az én Uramnak Sultannak parancsolattya, miképpen érdemlettem én ezt? Nemde nem éyel nappal fzanékozotamé Mahomet orfzágát nyughatatlanul fzaporitani?<sup>8</sup> Az fzerencsétlenféghek ki álhat ellene, hogy ha Béts alól nagy gyalázattal el-fzaladnom kellett, tudgyuk azt, hogy a' nap a' főtétfégghel megh-kőrnnyékefztetik; Igy vagyon az Hadi fzerencse-is. Ez minden órában<sup>9</sup> sőt minden fzeppillantásban változtatik. Kirlek jó Aga,

<sup>1</sup> Utána lehuzva: *Előltünk.*

<sup>2</sup> Utána lehuzva: *jo.*

<sup>3</sup> Utána lehuzva: *Az.*

<sup>4</sup> Nem vehető ki tisztán a javítás miatt; *Megh-irás, Megh-irás* is lehet.

<sup>5</sup> Lehuzva: *Nagy.*

<sup>6</sup> Úgy látszik, hogy ez ennek a jelenetnek a címe; tehát a többinek is kellett czímének lenni.

<sup>7</sup> Javítás parancsollya-ból.

<sup>8</sup> Lehuzva: *ki tehet.*

<sup>9</sup> Utána lehuzva: *változtaltlya.*

engedd-megh, hogy beszéllyek az én Urammal,<sup>1</sup> a' nagy Sultan-nal; talám megh-öszült fejemet a' haláltul meg-menthetem. Kirlek sőt kőnyörgők-is tenéked, botsáfs-el, hogy <sup>2</sup> a Császfárhoz mennyek, és vigyem-el neki magamot és fejemet.

*Az Jancsárok Agája.*

Ne gondold azt lehetőlegesnek lenni; ide figyelmezz, mert az parancsolat ki-adatott, hogy <sup>3</sup> hamaríggal életed el-véteffék,<sup>4</sup> mellyben elegeth kevélykedtél. A' ki bolondul el-jár tiztiben, tört és kőtelet veszen fizetés helyébe.

*a' N. Vezér.*

Ennek külömben megh-lenni mivel nem engedsz, nagy <sup>5</sup> kőnyörgéfsel kirlek, reytek kamorámban <sup>6</sup> engedgy el-mennem, lel-kem motskainak <sup>7</sup> le-mofsáfsára halálom előtt, miképpen nézne engem maga Paradicsomában a' Mahomet, kit egész életemben minden erőmből tizteltem és szolgáltam, ha meg-hagyatott <sup>8</sup> Alcorányának parancsolattyában el nem járnék. (vel) parancsolattyát meg nem tartanám.

*Az Jancsárok Agája.*

Mi szükséged van a' megh-mosásra? nincz mód benne; a' hideg tél meg-rekefztette a' vizeket soha nem éred te azokat, mellyeket ez életben el-vefztettél. Hallyátok ti rendeltetettek? Vef-sétek reá kezeteket a' megfoytásra, mert ez az Nagy Sultannak akarattyá, ennek meg kell lenni, fogjátok őtet. A' vén bolond meg-engedte tsalni magát, ha megh nem elégedett Austriában valo járafával, adaffék néki bér, mellynek nem volt elég az meg-maradás, a' végfő bucsuért felyemből font kőtelet vegyen.

*Az meg-foytásra <sup>9</sup> rendelt négy.*

Ugy, ugy,<sup>10</sup> édes Vénem, mayd az egész világh fzegletibe megh-nevetik ízerencsétlenségedet, minden Vitéz azért a' dologért őrüül, sőt Bét és az egész kerefzténségghis vigad. Kőltőzz-el a Plutónak <sup>11</sup> Pokolbéli feregihez, te tárfaidhoz. Sírodra ez kővetke-zendő verfek iratnak:

Hic jacet M. Vezir fortunâ depreffus; Omnia perdere volens fuffocatur refiti nolens.

<sup>1</sup> Lehuzva: *Sulkanna*. — <sup>2</sup> Lehuzva: *hozzája*. — <sup>3</sup> Lehuzva utána: *té*. — <sup>4</sup> Javítva. — <sup>5</sup> Betoldás. — <sup>6</sup> Lehuzva utána: *el-mennem*. — <sup>7</sup> Lehuzva: *meg*. — <sup>8</sup> Betoldás; kihuzva: *azokat*. — <sup>9</sup> Lehuzva utána: *való*. — <sup>10</sup> Lehuzva utána: *jó*. — <sup>11</sup> Áthúzva: *kinokkal tellyes Országára és te*.